

کفتار لای در فقه فرسنگ و ارتباطات

(مباحث فرهنگس)

(جلد سوم)

مؤلف:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر احمد علی قانع

عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع)

انتشارات
دانشگاه امام صادق علیه السلام

عنوان: گفتارهایی در فقه فرهنگ و ارتباطات (جلد سوم)

مؤلف: حجت الاسلام والمسلمین دکتر احمدعلی قانع

ناشر: دانشگاه امام صادق علیه السلام

صفحه آرا و ویراستار ادبی: رضا عبداللهی

طراح جلد (یونیفرم): محمد روشنی

نمایه ساز و ناظر نسخه پردازی و چاپ: رضا دیبا

چاپ و صحافی: سپینان تهران

چاپ اول: ۱۳۹۸

قیمت: ۳۳۰/۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

کتاب شماره: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۷۸۹-۹

«این کتاب با کمک حمایتی منتشر شده است»

فروشگاه مرکزی: تهران: خیابان انقلاب، خیابان بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، ضلع شمالی دانشگاه
تلفن: ۶۶۹۷۱۱۲

فروشگاه کتاب صادق: تهران: بزرگراه شهید چمران، پل مدیریت، ضلع شمالی دانشگاه

صندوق پستی ۱۵۹-۱۴۶۵۵ • کد پستی: ۰۱۴۶۵۹۱۴۸۱ • تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲

E-mail: pub@isu.ac.ir • www.tabesadiq.ir

سرشناسه: قانع، احمدعلی
عنوان و نام پدیدآور: گفتارهایی در فقه فرهنگ و ارتباطات (جلد اول) / تألیف: مدعلی قانع
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۴۰۰، ۱۱۰ صفحه، ۱۱ سانتیمتر

مشخصات ظاهری: ج.

شابک ج ۱: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۵۹۱-۸

شابک ج ۲: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۷۸۰-۶

شابک ج ۳: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۷۸۹-۹

موضوع: اصول فقه شیعه — قرن ۱۴

موضوع: ارتباطات — جنبه‌های مذهبی — اسلام

موضوع: فرهنگ — جنبه‌های مذهبی — اسلام

موضوع: رسانه‌های گروهی — جنبه‌های مذهبی — اسلام

شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ق ۱۲ ۱۵۹/۸ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۷۶۹۰۳

تمام حقوق محفوظ است، هیچ بخشی از این کتاب بدون اجازه مکتوب ناشر قابل تکثیر یا تولید مجدد به هیچ شکلی از جمله چاپ، فتوکپی، انتشار الکترونیکی، فیلم و صدا و انتقال در فضای مجازی نمی‌باشد.
این اثر تحت پوشش قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان ایران قرار دارد.

فهرست مطالب

.....	سخن ناشر	۱۵
.....	مقدمه	۱۷
.....	فصل اول. مبانی فقهی التزام حکومت اسلامی بر حجاب شهروندان مسلمان	۱۹
.....	چکیده	۱۹
.....	مقدمه	۲۰
.....	۱-۱. دلایل نقلی و عقلی التزام حکومت بر رعایت حجاب	۲۰
.....	۱-۱-۱. دلیل اول: لزوم امر به معروف و نهی از منکر	۲۰
.....	الف. مقدمه اول: منکر بودن بی حجابی و بی عفتی	۲۰
.....	ب. مقدمه دوم: توجه به اصل اساسی دین یعنی امر به معروف و نهی از منکر	۲۲
.....	۱-۱-۲. دلیل دوم: حق و وجوب تعزیر حاکم اسلام	۲۵
.....	۱-۱-۳. دلیل سوم: قاعده لاضرر	۲۷
.....	الف. مقدمه اول	۲۷
.....	ب. مقدمه دوم و نتیجه	۲۸
.....	۱-۱-۴. دلیل چهارم: قاعده حرمت اعانه بر اثم	۳۱
.....	الف. مقدمه اول	۳۱
.....	ب. مقدمه دوم و نتیجه	۳۱
.....	۱-۱-۵. دلیل پنجم: روایات مصرح بر وظایف حاکم و ولی جامعه	۳۱
.....	۱-۲. پاسخ‌گویی به شبهات	۳۲
.....	نتیجه‌گیری	۴۲

۴۳	سؤالات مربوط به این فصل.....
۴۳	الف - سؤالات آموزشی.....
۴۳	ب - سؤالات پژوهشی.....
۴۵	فصل دوم. اشتغال زنان از نگاه یک فقیه.....
۴۵	چکیده.....
۴۶	مقدمه.....
۴۷	۱-۲. بایسته‌های اشتغال زنان.....
۴۷	۱-۱. اصل اول (حفظ نقش همسری و مادری).....
۴۷	۲-۱. اصل دوم (رعایت تناسب شغل با ساختار روحی و جسمی بانوان).....
۴۸	۳-۱. اصل سوم (عدم اختلاط با مردان).....
۴۸	۲-۲. آسیب‌ها.....
۵۰	۳-۲. شغل ویژه باوان.....
۵۰	۲-۳. پزشکی.....
۵۱	۲-۳. خانه‌داری.....
۵۲	نتیجه‌گیری.....
۵۵	سؤالات مربوط به این فصل.....
۵۵	الف - سؤالات آموزشی.....
۵۵	ب - سؤالات پژوهشی.....
۵۷	فصل سوم. جهیزیه و فرهنگ قناعت.....
۵۷	چکیده.....
۵۸	مقدمه.....
۵۹	۱-۳. تعاریف.....
۵۹	۱-۱-۳. جهیزیه.....
۵۹	۲-۱-۳. قناعت.....
۶۰	۲-۳. بیان برخی آثار و نتایج قناعت.....
۶۱	۳-۳. بیانات حضرت آیت‌الله خامنه‌ای.....
۶۱	۱-۳-۳. نگاهی به جهیزیه حضرت زهرا (علیها السلام).....

۶۲	۲-۳-۳. رفتن به دکان‌ها و مناطق گران‌قیمت برای خرید
۶۲	۳-۳-۳. سبک کردن جهیزیه و نفی چشم و هم‌چشمی
۶۳	۴-۳-۳. لزوم سبک و ارزان کردن جهیزیه
۶۳	۵-۳-۳. تفاوت سادگی امروز با سادگی زاهدان و عابدان دیروز
۶۳	۶-۳-۳. شروع ساده‌زیستی با مراسم ازدواج
۶۳	۷-۳-۳. خوشبختی در سایه ساده‌زیستی و عمل به شرع
۶۳	۸-۳-۳. شیوه زندگی معصومان را الگو گرفتن
۶۴	۹-۳-۳. به عمل کار برآید به سخن دانی نیست
۶۴	۱۰-۳-۳. فضول و زوایای زندگی را سنگین نکنیم
۶۵	۱۱-۳-۳. قناعت برای همه اقشار جامعه
۶۵	۱۲-۳-۳. اخلاق و رفتار، نشانه شخصیت است؛ نه جهیزیه سنگین
۶۵	۱۳-۳-۳. نفی ترفار و داشتن جشن و سرور عاقلانه
۶۵	۱۴-۳-۳. لزوم تربیت صحیح با مبانی دینی؛ نه تسلیم جو شدن
۶۶	۱۵-۳-۳. توقع کم؛ برامش نیا و آخرت
۶۶	۱۶-۳-۳. سرشکستگی در برابر جهیزیه کم نیست
۶۶	نتیجه‌گیری
۶۷	سؤالات مربوط به این فصل
۶۷	الف - سؤالات آموزشی
۶۷	ب - سؤالات پژوهشی
۶۹	فصل چهارم. بررسی ادله حرمت رقص در فقه امامیه
۶۹	چکیده
۷۰	مقدمه
۷۱	۱-۴. معنا و مفهوم هنر
۷۲	۲-۴. معنا و مفهوم رقص
۷۳	۳-۴. معنا و مفهوم سماع
۷۴	۴-۴. بررسی ادله
۷۴	۱-۴-۴. ادله خاص

۷۴	الف. روایت اول
۷۵	ب. روایت دوم
۷۹	۴-۲. ادله عام
۷۹	الف. لهو
۸۱	ب. باطل
۸۵	ج. لعب
۸۷	د. لغو
۸۷	۱-۲. تحریک‌کننده شهوت و منجر شدن به وقوع حرام
۸۷	۱-۴. نتیجه بررسی ادله خاص و عام
۸۸	۴-۵. حالات عصر
۸۸	۴-۵-۱. قصر زن برای همسرش یا برعکس
۸۹	۴-۵-۲. رقص زن برای مرد محرم
۸۹	۴-۵-۳. رقص مرد برای مرد
۹۰	۴-۵-۴. رقص زن برای مرد نامحرم
۹۰	۴-۵-۵. رقص زن برای زن
۹۰	۴-۵-۶. رقص انسان برای خود
۹۱	نتیجه‌گیری
۹۱	سؤالات مربوط به این فصل
۹۱	الف - سؤالات آموزشی
۹۲	ب - سؤالات پژوهشی
۹۳	فصل پنجم. حرمت ریش‌تراشی در فقه اسلام با نگاهی فرهنگی و ارتباطی
۹۳	چکیده
۹۴	مقدمه
۹۵	۵-۱. نگاهی کوتاه و تاریخی به مسئله
۹۵	۵-۲. بررسی معنای لغوی
۹۵	۵-۳. مروری بر فتاوی فقهاء معاصر
۹۸	۵-۴-۴. اجماع علمای پیشین بر حرمت ریش‌تراشی

۵-۵	حرمت ریش تراشی نزد فقهاء عامه	۹۹
۶-۵	مستندات حکم حرمت	۹۹
۵-۶-۱	کتاب	۹۹
۵-۶-۲	روایات	۱۰۲
۵-۷	توجیهات یا شبهات منکران قبح ریش تراشی	۱۰۷
۵-۸	ریش تراشی از نگاه فرهنگ و ارتباطات	۱۱۰
۵-۸-۱	بیان مفهوم فرهنگ	۱۱۱
۵-۸-۲	نگاهی به تعاریف ارتباطات	۱۱۲
۵-۸-۳	بیان مفهوم پیام	۱۱۳
۵-۸-۴	ارتباطات غیر کلامی	۱۱۴
	نتیجه گیری	۱۱۵
	سؤالات مربوط به این فصل	۱۱۶
	الف - سؤالات آمرزشی	۱۱۶
	ب - سؤالات پژوهشی	۱۱۶
	فصل ششم. حکم فقهی مجسمه سازی و نقاشی	۱۱۷
	چکیده	۱۱۷
	مقدمه	۱۱۸
۶-۱-۱	بیان نظریات فقههای امامیه در زمینه نقاشی و مجسمه سازی	۱۱۹
۶-۱-۱-۱	نظریه حرمت تصویر به نحو مطلق (چه جاندار چه بی جان. چه مجسمه، چه نقاشی)	۱۱۹
۶-۱-۲	نظریه حرمت تصویر جانداران به طور مطلق	۱۲۰
۶-۱-۳	نظریه حرمت مجسمه سازی به نحو مطلق (چه جاندار چه بی جان)	۱۲۰
۶-۱-۴	نظریه حرمت مجسمه جانداران فقط	۱۲۱
۶-۱-۵	نظریه عدم حرمت تصویر به نحو مطلق (چه مجسمه چه غیر مجسمه چه جاندار چه بی جان)	۱۲۳
۶-۲	مبانی و مستندات نظریات فقههای امامیه در زمینه حکم مجسمه سازی و تصویرگری	۱۲۶

۱۲۷	۶-۲-۱. مستندات نظریه حرمت
۱۲۷	الف. روایت سکونی
۱۲۹	ب. روایات دال بر حرمت مجسمه‌سازی و نقاشی جانداران
۱۳۰	۶-۲-۲. دلایل قائلان به جواز مجسمه‌سازی و نقاشی
۱۳۳	نتیجه‌گیری
۱۳۵	سؤالات مربوط به این فصل
۱۳۵	الف - سؤالات آموزشی
۱۳۵	ب - سؤالات پژوهشی
	فصل هفتم. الگوی مطلوب شوخی کردن در اسلام (فهم روایات به ظاهر متعارض در باب «مزاح»)
۱۳۷	
۱۳۷	چکیده
۱۳۸	مقدمه
۱۳۹	۷-۱. طرح مسئله
۱۴۰	۷-۲. مفهوم‌شناسی شوخی
۱۴۳	۷-۳. چارچوب نظری شوخی کردن در اسلام
۱۴۳	۷-۳-۱. موضع اسلام نسبت به اصل شوخی کردن
۱۴۸	۷-۳-۲. حدود شوخی کردن در اسلام
۱۴۸	الف. مصادیق شوخی گناه‌آلود
۱۵۱	ب. مصادیق شوخی زیاده
۱۵۴	۷-۳-۳. کژکارکردهای شوخی مذموم
۱۵۴	الف. کژکارکردهای اخروی
۱۵۵	ب. کژکارکردهای دنیوی
۱۵۵	نتیجه‌گیری؛ الگوی اسلامی شوخی کردن
۱۵۹	سؤالات مربوط به این فصل
۱۵۹	الف - سؤالات آموزشی
۱۵۹	ب - سؤالات پژوهشی

فصل هشتم. قمار، میسر و جوایز قرعه کشی در تبلیغات بازرگانی.....	۱۶۱
چکیده.....	۱۶۱
مقدمه.....	۱۶۲
۸-۱. ضرورت و اهمیت موضوع قمار و میسر.....	۱۶۳
۸-۲. هدف از ارائه موضوع قمار و میسر.....	۱۶۳
۸-۳. روش بررسی موضوع قمار و میسر.....	۱۶۳
۸-۴. پیشینه موضوع.....	۱۶۴
۸-۵. ارک نظری.....	۱۶۵
۵-۱. تعریف قمار و میسر.....	۱۶۵
۸-۵-۲. حرام قمار در منابع فقهی.....	۱۶۸
الف. تاب.....	۱۶۸
ب. سنت.....	۱۷۱
ج. عقل.....	۱۷۲
د. اجماع.....	۱۷۳
۸-۵-۳. تبلیغات بازرگانی.....	۱۷۴
۸-۵-۴. هنجارهای دینی و اخلاقی در موضوع معاملات اقتصادی.....	۱۷۵
۸-۵-۵. آسیب شناسی تبلیغات بازرگانی.....	۱۷۷
الف. استفاده از ابزار جاذبه انگیز که ریبی به کیف کالا ندارد.....	۱۷۷
ب. عدم خیرخواهی به نفع مردم.....	۱۷۷
ج. آسیب زدن به اقتصاد کشور.....	۱۷۸
د. رواج فرهنگ کسب پول بی زحمت و تن پروری.....	۱۷۹
۸-۶. پاسخ به یک اشکال.....	۱۸۰
نتیجه گیری.....	۱۸۱
سؤالات مربوط به این فصل.....	۱۸۲
الف - سؤالات آموزشی.....	۱۸۲
ب - سؤالات پژوهشی.....	۱۸۲

فصل نهم. بردگی و برده‌داری در اسلام.....	۱۸۳
چکیده.....	۱۸۳
مقدمه.....	۱۸۴
۱-۹. حکمت‌های جواز برده‌داری در اسلام.....	۱۸۵
۲-۹. اسباب و علل برده‌گیری.....	۱۸۶
۳-۹. برخی از حقوق بردگان در اسلام.....	۱۸۹
۴-۹. رفتار ائمه (علیهم‌السلام) با کنیزان و غلامان خود.....	۱۸۹
۵-۹. راه‌های اسلام برای آزادسازی بندگان.....	۱۹۱
۹-۱ بیان چند نکته.....	۱۹۳
نتیجه‌گیری.....	۱۹۷
سؤالات مربوط به این فصل.....	۱۹۸
الف - سؤالات آموزشی.....	۱۹۸
ب - سؤالات پژوهشی.....	۱۹۸
فصل دهم. خرافات در منابع و فق‌های اسلامی.....	۱۹۹
چکیده.....	۱۹۹
مقدمه.....	۲۰۰
۱-۱۰. مفهوم‌شناسی خرافات.....	۲۰۰
۱-۲ خرافات در جاهلیت.....	۲۰۱
۱-۳. فلسفه خرافات.....	۲۰۲
۱-۴. دیدگاه اسلام نسبت به خرافات.....	۲۰۳
۱-۵. انواع خرافات.....	۲۰۴
۱-۵-۱. خرافات پیرامون جن.....	۲۰۴
الف. توانایی‌های جن.....	۲۰۵
۱-۵-۲. خرافه چله بریدن.....	۲۰۷
۱-۵-۳. خرافه عذّه زنان.....	۲۰۸
۱-۶. کتب مقدس ادیان ابراهیمی دیگر و خرافات.....	۲۰۹
۱-۷. پیامدهای خرافات.....	۲۱۲

۲۱۲	۱۰-۷-۱. خرافات، آفت دین
۲۱۳	۱۰-۷-۲. تهاجم فرهنگی و ترویج خرافات
۲۱۴	۱۰-۸. راهکارهای عملی برای پیشگیری از خرافات
۲۱۵	۱۰-۹. پاسخ به شبهات
۲۱۵	۱۰-۹-۱. قرآن و بازتاب خرافات جاهلیت
۲۱۷	۱۰-۹-۲. قمر در عقرب، واقعیت یا خرافه؟
۲۱۷	الف. دیدگاه‌های فقهاء
۲۱۹	۱۰-۹-۳. چشم‌زخم واقعیت یا خرافه؟
۲۱۹	الف. چشم‌زخم از منظر قرآن
۲۲۰	ب. چشم‌زخم از منظر روایات
۲۲۱	نتیجه‌گیری
۲۲۲	سؤالات مربوط به این فصل
۲۲۲	الف - سؤالات استنباطی
۲۲۲	ب - سؤالات پژوهشی
۲۲۳	فهرست منابع و مآخذ
۲۳۳	نمایه

فهرست شکل‌ها

۱۵۷	شکل ۱. الگوی چرخشی اصل شوخی در اسلام
۱۵۸	شکل ۲. عناوین مذموم مقرون با شوخی

مقدمه

پس از نگارش کتاب «گفتارهایی در فقه فرهنگ و ارتباطات (۱)» و استفاده از این کتاب به عنوان منبع درس فقه ۴ و فقه ۵ مقطع ارشد رشته معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات در دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، دانشجویانی که هنوز واحدهای درسی خود را یکی پس از دیگری در مقطع کارشناسی می گذرانند، در دروس فقه این مقطع پیشنهاد دادند که چه خوب است، اگر مبانی فقه کارشناسی نیز تخصصی شود و ما قبل از ورود به ارشد، موضوعات فقهی مرزیه رشته خود را با نگاه فقها شناسایی کرده و آنگاه حکم هر مورد را به همراه ادله فقهی آن (کتاب، سنت، اجماع، عقل) جویا شویم.

اگرچه این پیشنهاد در سطح دانشگاه و گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، به طور کامل پذیرفته نشد؛ زیرا نتیجه آن حذف مباحث فقه سنتی است که همه دانشجویان معارف اسلامی، کم و بیش به آن نیازمندند؛ اما نه نتیجه مورد قبول واقع شد و از باب «اما لا یدرک کله، لا یتراک کله»، قرار بر آن شد نصف ساعات دو درس فقه ۲ و ۳ کارشناسی به مباحث مهم و اصلی فقه سنتی، همانند وقف، تجارت، وکالت، مضاربه، نکاح، عاریه، اطعمه و اشربه و ارث و... و نصف دیگر به مباحث فقه تخصصی اختصاص داده شود. آنچه در این درسنامه مشاهده می کنید، مطالب جامع آری شده ای است که می تواند به عنوان منبع درسی مورد استفاده عزیزان دانشجو قرار گیرد.

برخی از مطالب این کتاب برگرفته از کتاب یا مقالات دیگر است که در هنگام معرفی عنوان، مؤلف و نویسنده آن مطلب معرفی (و البته قبل از آن اجازه او اخذ شده است) و نگارنده به تلخیص و تکمیل و دسته بندی و نگارش مستقل پاره ای از موارد اقدام نموده است. این کتاب در واقع، جلد سوم کتاب «گفتارهایی در فقه فرهنگ و ارتباطات» را تشکیل خواهد داد و به زیور طبع مزین خواهد شد (با استعانت از خداوند متعال).

مطالب این کتاب موضوعات فرهنگی است که با نگاه فقه مورد بررسی قرار گرفته و مسائل جزئی هر موضوع مطرح و حکم تکلیفی یا وضعی آن همراه با استدلال فقهی بیان شده است. برخی از مسائل به ظاهر مورد ابتلاء جامعه امروزی نیست، همانند بحث برده‌داری، علت مطرح کردن آن در واقع پاسخگویی به شبهات و حملات مستشرقینی است که اسلام را به خاطر این امر مورد هجمه قرار داده‌اند.

از همه عزیزان و سرورانی که با تذکرات و مطالب مستدل و ناصحانه خود در کمتر کردن نقص و ضعف این مجموعه به ما کمک می‌کنند، کمال تشکر و امتنان را دارم.

از دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، رئیس محترم دانشکده، جناب آقای دکتر مامان، معاون محترم پژوهشی، جناب آقای دکتر سیدمجید امامی، همچنین از جناب آقای عباس رحیمی (مدیر اداره فناوری دیجیتال و چند رسانه‌ای)، جناب آقای رضا دیبا (مدیر تولید و نشر آثار علمی) و جناب آقای رضا عبداللهی (کارشناس اداره تولید و نشر آثار علمی) که مرا در بررسی و اصلاح و چاپ را انجام داده و نیز از آقایان مهرداد کریمپور و محمدرضا حسین‌خندان که نایب و آماده‌سازی این مجموعه را انجام داده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود و توفیقات هر گان را از درگاه خداوند متعال خواستاریم.

همچنین از همه کسانی که به نوعی در نگارش مطالب به صورت اندک یا بسیار سهیم بوده و به بنده اجازه داده‌اند که توبه آنها در این مجموعه چاپ شود تشکر می‌کنم. به طور تفصیلی آقای محمدامین مهدی زاده در فصل دوم (اشتغال زنان از نگاه یک فقیه)، خانم شادی سروش در فصل سوم (جهاد و فرهنگ قناعت)، آقای علی اکبر زارچی‌پور در فصل چهارم (بررسی ادله حرمت رفعت در فقه امامیه)، آقایان صالح کریمی مهرآبادی و محمد مهدی حیدری دلگرم در فصل پنجم (حج و عمرت ریش‌تراشی در فقه اسلام با نگاهی فرهنگی ارتباطی)، آقایان دکتر صادق نصراللهی و احمد جهانگیر فیض‌آبادی در فصل هفتم (الگوی مطلوب شوخی کردن در اسلام)، آقای حامد سهرابی در فصل هشتم (قمار، میسر و جوایز قرعه‌کشی در تبلیغات بازرگانی)، آقای مرتضی فاطمی‌نژاد در فصل نهم (بردگی و برده‌داری در اسلام)، آقای محمدعلی شاکری در فصل دهم (خرافات در منابع و فقه اسلامی).

إله ولی التوفیق

پاییز ۱۳۹۸ شمسی، صفر المظفر ۱۴۴۱ قمری

دانشگاه امام صادق (ع)، احمدعلی قانع